

پیشگفتار

مهرهای مسطح و استوانه‌ای و آثار آنها بر روی الواح گلی، یکی از با ارزشمندترین آثار باقی مانده از جوامع پیش از تاریخ و تاریخی فلات ایران به شمار می‌آیند. بررسی و مطالعه روشمند این آثار، دانشمندان باستان‌شناس و مورخان هنر را قادر می‌سازد تا جنبه‌های مادی و معنوی فرهنگهای جوامع کهن را هرچه بیشتر واکاوی نمایند. مهرها آثار نسبتاً ریزی هستند که با کمیتهای مختلف از بقایا و نهشته‌های باستانی یافت می‌شوند و یا مجموعه‌داران و موزه‌ها از بازارهای عتیقه خریداری کرده‌اند. مهرها از سنگها و مواد سخت ساخته و پرداخته می‌شدند، در نتیجه در طول زمان ماندگاری طولانی‌تری داشته‌اند. بر روی آنها نقش مایه‌های گوناگون با ظرافت و مهارت حکاکی شده است. از سوی دیگر به لحاظ کارکردی، مهرها و نقوش حکاکی شده بر روی آنها، علاوه بر مالکیت، وسیله ابتدایی بوده است برای انتقال اطلاعات از یک نقطه به نقطه دیگر، به ویژه در جوامعی که هنوز به خط و کتابت به مثابه مؤثرترین وسیله انتقال اطلاعات دسترسی نداشته‌اند.

در این تألیف به صورت روشمند به ابعاد مختلف پدیدهٔ پیش گفته، پرداخته شده است. در این راستا پدیدهٔ مهر و مهرسازی در چهارچوب تسلسل و توالی فرهنگهای پیش از تاریخ و تاریخی ایران بررسی شده است. از این نظر تألیف پیش رو در شش فصل به هم پیوسته در راستای یک موضوع مشخص تنظیم گردیده است. در فصل اول به تعاریف و اصطلاحات تخصصی مطالعه مهرها می‌پردازیم. علت اتخاذ این روش این بوده است تا خواننده قبل از ورود به موضوعات و مسائل اصلی با تعاریف و اصطلاحات تخصصی که در سرتاسر فصلهای بعدی مورد استفاده قرار گرفته است آشنایی کافی داشته باشد. در فصل دوم بسترهای اقتصادی و اجتماعی پیدایش مهر و مهرسازی و کارکردهای آن در زمانهای متوالی مورد توجه قرار گرفته است. به نظر نگارنده، این رویکرد خواننده را قادر می‌سازد تا درک و بصیرت عمیق‌تری از اهمیت پدیده پیدایش مهر و مهرسازی و جایگاه آن در جوامع کهن ایران داشته باشد.

در فصول بعدی، سوم تا ششم، به مصداقها و مستندات پدیدهٔ استفاده از مهر در تسلسل و توالی زمانی با توجه به فرایندهای فرهنگی پرداخته شده است، تا از این طریق سیر تحول، افت و خیزها و پیشرفتهای فناوری در زمینه مهر و مهرسازی که در طول زمان رخ داده است، آشکار گردد. در پایان هر فصل، نتایج و نقطه نظرات نگارنده و نیز سؤالات چالش برانگیز مربوط به موضوع به صورت فشرده بیان شده است.

کتاب پیش رو عمدتاً جهت استفاده دانشجویان رشته باستان‌شناسی و رشته‌های مرتبط دانشگاههای ایران در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد تألیف شده است. در عین حال کتاب به گونه‌ای تنظیم گردیده که قابل استفاده برای دیگر علاقه‌مندان فرهنگ و تمدن ایران باشد. نویسنده امیدوار است کتاب حاضر بتواند انگیزه و شوق بیشتر در دانشجویان و پژوهشگران عرصهٔ فرهنگ و تمدن ایران در جهت واکاوی هرچه بیشتر زوایای ناشناخته آن به وجود آورد. گرچه تاکنون هیچ کتابی و به هیچ زبانی که دربرگیرنده پدیده استفاده از مهر و مهرسازی در ایران از آغاز تا صدر اسلام باشد تألیف نشده است، نویسنده خواهشمند است پژوهشگران و خوانندگان ایرانی و غیر ایرانی نواقص و کاستیهای آن را و نیز نقطه نظرهای خود را به هر طریق ممکن به نویسنده و یا ناشر کتاب اطلاع دهند. این خواهش از این نظر

اهمیت دارد که بدون نقد و به چالش کشیدن، فرایند تولید و گسترش علم و در نهایت فراگیر شدن بصیرتهای علمی در جامعه علمی کشور به ویژه در گرایشهای علوم انسانی به کندی پیش خواهد رفت. در خاتمه وظیفه خود می دانم از مسئولان و کارکنان محترم سازمان سمت به ویژه آقای تورج رهبر، دبیر محترم گروه باستان شناسی سازمان تشکر و قدردانی نمایم.

حسن طلایی

تهران دانشگاه شناسی باستان مؤسسه